

(ברכות ע') "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" / מוטי דיאמנט

"ונתתי את חן העם בעיני מצרים והיה כי תלכוך לא תלכוך ריקם ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב... ונצלתם את מצרים". (1)

"דבר נא באזני העם וישאלו איש פאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים, גם האיש משה גדול מאוד בארץ מצרים". (2)

"וישא העם את בציקו טרם יחמץ משארותם צרורים בשמלותם של שכמם. ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות, וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום וינצלו את מצרים".

שלש פרשיות בתורה עוסקות בשאילת כלי הכסף וכלי הזהב - פרשיה מופלאה, אשר בגמ' יש לה תוספת באור: (4) "דבר נא באזני העם - אמר דבי רבי ינאי אין נא אלא לשון בקשה אמר לו הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל בבקשה מכס ושאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב (5) לא כתוב נא דבר... וישאלו או דבר... וישאלו נא. אלא המילה נא מופיעה בין דבר ל-וישאלו, דבר נא... וישאלו נדרשת המילה נא לפניה ולאחריה, ונלמד שהיתה הבקשה הן למשה והן לעם) שלא יאמר אותו צדיק (6) (אברהם) ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, אמרו לו ולואי ונצא בעצמנו משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים....."

בהתבוננות בפרשיה מתעוררות כמה קושיות:

בפשט הכתובים:

- (א) איך מותר לישראל לקחת דבר שאינו שלהם?
(ב) מדוע ה' לא כפה את המצרים לתת כסף לבנ"י כמו שכפה אותם לשחרר את בנ"י מארץ מצרים? (7)
(ג) לשום "וינצלו הוא לשון גנות ואיך מדבר הכתוב בלשון זו על ישראל?
(ד) מה הקשרו של הפס' "והאיש משה גדול..." לענין?

---

(1) שמות ג' כ"א. (2) שמות י"א ב'. (3) שמות י"ב ל"ג.
(4) ברכות ע'. (5) רי"ף שם. (6) רש"י שם. (7) רי"ף שם.

(ה) כיצד יתכן שהעם נשא בציקו ועבר עם כל החבילות והמזוודות על הכתף-בשעת שאילת הכלים, והלא המצרים יבינו שהם בורחים ואיך יתנו כסף?

(ו) האם זו מצווה?

(ז) אם זו מצווה, היכן משה, שהרי כתוב "ובנ"י עשו כדבר משה" ומה עם משה עצמו?

(ח) האם המצווה על החפץ-כלומר שכל חפץ שנמצא ביד מצרים צריך להיות נלקח או זה מצווה על האדם-כלומר שלכל אחד מבנ"י יהיה כסף וזהב שאול אבל לא נורא אם יישאר קצת בידי המצרים.

שאלות על הגמרא:

(ט) מיהו אותו צדיק?

(י) אם זה אברהם מדוע לא נכתב שמו במפורש?

י"א) מה פרוש "שלא יאמר אותו צדיק" וכי אברהם ירהרר אחר מעשי ה'?(8)

י"ב) מי אמר שהרכוש שהובטח לאברהם הוא כסף אולי הוא רכוש רוחני?(9)

י"ג) הבטחת הרכוש תלויה בעבדות של 400 שנה והלא הם עבדו רק 210 שנים? (10)

י"ד) האם הקב"ה לא היה מקיים הבטחתו לאברהם גם ללא החשש מתרעומתו של אברהם?

ט"ו) מה הפניה למשה "בבקשה", האם לא יקים את דבר ה'?(11)

ט"ז) מה הפניה אל העם "בבקשה" והלא הדבר לתועלתם?

במדרש (12) מובאים דברי הגמ' בשנוי קטן:.... כדי שלא יהיה פתחון פה לאברהם...

י"ז) מהו פתחון פה, ומדוע השינוי?

אנסה לענות על השאלות ואולי לתת באור כללי לדברים:

יש כאן מצוות עשה "ושאלה אשה מעם רעותה", ומצוות לא תעשה "לא תלכוון ריקם". (13)

משה התעסק בעצמות יוסף בשעה ששאלו את כלי הכסף והזהב. (14)

-----
(8) ענף יוסף על ברכות ט'. (9) ראה כתב וקבלה פרשת לך לך.
(10) מהרצ"ו על מדרש רבה ג' י"א. (11) מהרש"א על ברכות ט'.
(11) מהרש"א על ברכות ט'. (12) מדרש רבה ג' י"א.
(13) מדרש הגדול ג' כ"א-כ"ב. (14) מדרש הגדול שמות י"ב ל"ו,
מדרש רבה י"ח י'.

והמצרים היו מפקידים אצלו כספם וזהו שנא': "והאיש משה גדול". 5) שהיו מפקידים אצלו כספם וסומכים עליו.

לפי זה: משה היה עוסק במצווה (קבורת יוסף) ולכן פטור מן המצווה (שאלת כלים) ועוד: משה חשב שהמצווה היא על האדם ולא על החפץ והלא היו בידו פקדונות המצרים ואילו לו צורך לקחת כל חפץ שביד מצרים..

אבל למעשה המצווה היתה על החפץ - וזה "וינצלו"-לשון הצלה שהיתה הצלה לחפצי המצרים. כענין(16) "ויקם שדה עפרון" שהיתה לו תקומה מיד הדיוט ליד מלך.

אותו צדיק כולל שני אנשים א)אברהם, ב) כל צדיק שבדור-ולכן לא כתב אברהם במפורש ופה יש לדייק - כתוב צדיק ולא תלמיד חכם פה מדובר באדם שלא יתפלפל וינסה לתרץ שהרכוש הוא רוחני או שהוא תלוי ב-400 שנות עבדות והוא אכן עלול לא להביך את מה שהתרחש, ולהוציא ספיקות באמונה של אותם "צדיקים" במשך הדורות נעשה מה שנעשה.

(17) יחד עם זאת אותו צדיק כולל את אברהם ומה שלא פורש שמו הוא כדי לרמז שכשצר ורע לישראל תמיד מזכירים אלוקי אברהם יצחק וכו' וזוהי ההדגשה על "אותו צדיק" שחש ומרגיש בכאבם ושמתם של ישראל.

ואין לומר שאברהם ירהר אחר מעשי ה' - אלא על פי השנוי בדברי המדרש מבואר יפם: שלא יאמר-שלא יהיה פתחון פה.אברהם וודאי הביך שהרכוש עשוי להיות רוחני וידע שהוא תלוי ב-400 שנה, אלא שאברהם לא ידע כיצד יתרחשו המאורעות ולפיכך כשהיו יוצאים ללא כסף היה לו פתחון פה. פתחון פה הוא כשאדם רואה דבר חדש ופנתח פיו לומר "...איך לא עולה בדעתך" והקב"ה רצה שאפ' פתחון פה לא יהיה לו.

אם כי דברים אלו יחוקים ובפרט לא מובן מה החשיבות הגדולה של הדברים עד כדי כך שהם שתי מצוות בתורה?.

נראה שיש כאן שני מחלכים, האחד קיום ההבטחה לאברהם והשני קשור למהלך חשוב ביציאת מצרים.

למעשה היה שיך הכסף והזהב לישראל:

---

(15) מדרש הגדול י"ב ל"ו. (16) בראשית כ"ג י"ז רש"י שם.

(17) עיון יעקב על הגמ' ברכות ט'.

- (א) חלף עבודתם בשנות השעבוד. (18)
- (ב) ישראל השאירה בבריחתם קרקעות ולקחו תמורתם מטלטלים. (19)
- (ג) הכל בידי ה' ובידו לקחת ולהקנות למי שירצה. (20)
- (ד) המצרים היו משחדים את האמהות לתת תינוקיהם והיו מבטיחים כסף וזהב. (21)
- (ה) יוסף קנה כל אדמות מצרים ומכוחו נטלו בנ"י כספם (בפרט שושלת הפרעונים בימי יוסף אינה שושלת מצרית אלא שושלת זרה - שהפרעונים של ימי משה אינם יורשיהם). (22)
- (1) היה לבנ"י לטעון 2 טענות טענה גדולה - שיפרע ה' מהמצרים במות על שהטביעו בניהם בניאור ועל שהיה פרעה רוחץ בדם תינוקות, וטענה קטנה של כסף. והיה להם לבקש הכסף מגו שיכלו לתבוע המרות. עפ"י כל זה היה שיך הממון לישראל (23) במקום דאיכא פסידא (שכן בנ"י הולכים לצאת מצרים) עבד אינש דינא לנפשיה.

אלא שמאחורי הדברים מסתתרת תוכנית אלוקית:
נתאר את המצב במצרים-המצרים בפחד נורא אין בית שאין שם מת (הם לא היו יודעים שנשיהם זנו וכל אחד בכור לאביו, או שהיה גדול הבית מת). עד כדי כך (24) "שלא היה מספיק לומר השאילני עד שהיה משאילי", (25) "וישאילום-אף מה שלא היו שואלים נתנו להם". (26) "וישאילום-בעל כורחם של ישראל", (27) למחר שלל חש בז-המצרים היו ממהרים לשלחם והישראלים ממהרים לשלול בז וכאן מובן הלשון וינצלו-בדומה לויתנצלו את עדים במעשה העגל שעשו מרצונם אף כאן וינצלו-מרצון המצרים.

גם אם הקב"ה לא היה כופה את המצרים לתת במתנה את רכושם היו הישראלים עצמם יכולים לקחת במתנה ובזה מובן שהיו הולכים אף עם בציקם וחבילותיהם ארוזות ואע"פ שהיו המצרים יודעים שהם בורחים מהם היו נותנים להם.

אבל למרבית הפלא הקב"ה אומר לישראל לקחת את הכסף בלשון "שאלה" ולא בלשון "מתנה"! וישראל לא הבינו מדוע לא יוכלו לקחת במתנה ולכן היה צורך לומר להם "בבקשה מכם", ואף משה לא הביין מה הצורך ברמאות כשאפשר לקחת בלשון "מתנה-והעובדה שמשה לא הלך לשאול כלי כסף וזהב וקיים המצווה רק בשב נאל תעשה" מצביעה אולי על פליאתו של משה על

- (18) סנהדרין צ"א. (19) חזקוני שמות י"א ב'. (20) אב"ע שמות ג' כ"ב. (21) תורה שלמה שם. (22) ידי משה על מדרש רבה ג' י"א. (23) ב"ק כ"ז: (24) מכילתא שמות י"ב ל"ו. (25) רש"י שמות י"ב ל"ו. (26) ברכות ט: (27) אב"ע

"הרמאות" ועל כן גם ממנו צריך לבקש בלשון בקשה. וכל זה היה להביא את המצרים לשפת היס. הקב"ה רצה ליצור את האפקט הפסיכולוגי שישראל שאלו את כליהם, ולא לקחום במתנה, המצרים שכחו אח"כ מה היה המצב בו היו נתונים, אבל את דברי משה "דרך 3 ימים נלך" הם זכרו, וכאשר ישראל ברחו-מיד יצאו ורדפו אחריהם לשפת היס (ראה רש"י(28)).

(א) בגלל שהפסידו כח עבודה- נוח וזול..

(ב) הם הפסידו רכוש שעדיין שייך להם. לשון השאלה השאירה את המחשבה שבני ישראל עדיין ברשותם הן מבחינה ממונית והן מבחינה גופנית שהלא הם עתידים לחזור.

יציאת מצרים דמצרים היתה יציאת מצרים זוטא, עיקר היציאה היתה בים-סוף, ביציאת מצרים היו עדיין ישראל עבדים אדונייהם עדיין היו בחינם. רק לאחר נס ים-סוף כאשר ראו את אדונייהם מתים היה השחרור שלם.

במצרים לקחו רק את הכסף והזהב שהיו בבתיים, אבל בביזת היס לקחו אפ' מטמוניהם של המצרים שדרך המלכים היה לקחת לדרך כל אשר להם שמא בזמן העדרם יפרצו גנבים לדירותיהם. (29)

לכן היה צורך דוקא ברכוש כספי ואף שלא עבדו 400 שנה ולכן הבטיח ה' הבטחתו לאברהם ולכן לא את המצרים לתת במתנה.

אברהם לא הבין זאת-הוא חשב כי יציאת מצרים היא היציאה עצמה. הוא לא ידע שהיציאה בשלמותה תהיה בים-סוף הוא ידע שרכוש וגאולה יבואו יחד והוא חשב שכל עוד לא לקחו ישראל את הרכוש לא הגיע זמן הגאולה. אילו היה יודע שהגאולה היא בקריעת ים-סוף לא היה מצטער כשלא היה רואה את בנ"י יוצאים ממצרים עם רכוש, אבל אברהם לא הבין את התכני האלוקית כשם שמשה ובנ"י לא הבינוה ועל-כן שימוש כפול היה לכסף. ואז הביאם הקב"ה לים ופרע להם כפל כפלים שם פרע להם בטענה הגדולה של המגו, שם פרע במוות במים כנגד הטבעת התינוקות, ושם הפליא בהם את מכותיו.

(30) "שלושה חזרו למטעתן (או במדרש (31): "שלש מתנות נתן הקב"ה לישראל ולקחן חזרה" אלו הן: ישראל, כסף מצרים, וכתב הלוחות... כסף מצרים דכתיב (32): "ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים על י-ס וגו'" ומכאן מדויק יפה מה שאמר הקב"ה "ושאלו" שכן בסופו של דבר הוחזר כסף מצרים.

(29) מדרש הגדול י"ב ל"ו.

(31) מדרש הגדול ג' כ"ב.

(28) רש"י שמות י"ד ה'

(30) פסחים פז

(32) מלכים א' י"ד.

אכן בנ"י היו צריכים לצאת ברכוש רוחני בלבד יציאה ממ"ט
שערי טומאה והשתחררות משעבוד רוחני, הרכוש הכספי נועד להיות אמצעי
בלבד כדי למשוך את המצרים לשפת ים-סוף ושם לשחרר שחרור רוחני את
עם ישראל, ולאחר שסיים את תפקידו הוחזר למצרים ע"י שישק, כלומר
גם הרכוש הכספי היה חלק מרכוש רוחני שנועד לשחרר שחרור רוחני
בדרך אל מעמד מתן תורה.

משימותיך של תלמיד ישיבה בדורנו

(1) החפץ חיים במשלוך ממשיל את דורנו לשעת חרוט: בימי שלום ישנו צבא
סדיר השומר על המולדת, אך בשעת חרוט מגייסים את כל כוחות המלואים
להלחם באויב, ובשעת הגיוס מתכסים המפקדים הבכירים עצה כיצד לנהל את
המלחמה ולקצור הצלחות בשדה הקרב. הנמשל: הזמנים שלנו הם בעוונותנו
הרבים בבחינת זמני מלחמה קשה העומדת בשערנו ומאיימת על קיומנו.
שלטון יצר הרע התגבר בצורה איומה על חלק נכבד מהעם, וממריד לבבות
מעם ה'. עלנו בשעת חרוט זאת לגייס את כל כוחנו למלחמת קודש זו,
כדי שהאויב לא יצליח לכבוש את עמדותנו האחרונות. מאידך גיסא חייבים
הרבנים לטכס עצה איך לנצח במלחמה זו, וכל היודע תורה חייב ללכת וללמד
ולהחזיר טועים בתשובה.

אותם האנשים היוצאים למשימה זו בודאי יקבלו את שכרם מהקב"ה
בהגיעם לב"ד של מעלה, ככתוב בפרשת נשא ו"איש את קודשיו לו יהיו"....
ועל כך אומר החפץ חיים: אדם יקבל שכרו בעוה"ב לפי השקעתו בקודשים בעוה"ז
ועם מטען זה יעלה לב"ד של מעלה.

מטרתו של כל אחד ואחד הלומד בישיבה הוא ללמוד, אך גם ללמד, וזו
היתה מטרתו בשהייתי השנה בישיבה, ללמוד מתלמידים ורמיו"ם ולהעביר את
המסר לאותם האנשים שעוסקים בישוב ארץ ישראל.

סוף הזמן הגיע וחיוב הייתי לחזור הביתה אל המשק. מה
שגוהר הוא להודות ראשית כל לראש-הישיבה שליט"א, שבזכותו שהייתי בין
כתלי הישיבה. לרמי"ם שמהם ינקתי ולמדתי תורה, לכל ה"חברותות" ולכל
תלמידי הישיבה שעזרו לי להתקדם במעלות התורה. מי יתן ובדורנו אנו
נראה את כל עם ישראל מקיים את מצות "והגית בו יומם ולילה".

תודה רבה לכולכם

שלום פיושר
יונתן
רמת-הגולן

(1) משלי החפץ חיים. דוד זריצקי
משל ג עמ' י'ט.